

XVI. YÜZYIL TÜRKİYESİ'NDE AHI ADLI ZAVİYELERİN DAĞILIŞI*

İlker YİĞİT**

ÖZET

Türkiye'de XIII. yüzyıldan itibaren izlerine rastlanan ahilik siyasi, sosyal ve ekonomik yönleri olan bir teşkilattır. Ahilik, ilk bakışta bir esnaf teşkilatı gibi algılsa da icra ettikleri faaliyetler ile Anadolu'nun Türkleşmesi, ıssız yerlerin yerleşime açılması ve yeni yerleşim birimlerinin kurulması gibi konularda da etkin roller üstlenmiş önemli bir kurum olarak karşımıza çıkar. Nitekim bu duruma XVI. yüzyılda şehirselleşen alanlarda mahallelere; kırsal alanlarda da köy, mezraa, çiftlik ve yaylalara isimlerini vermeleri (Ahi adlı yerleşmeler) kanıt oluşturmaktadır. Ahilerin kırsal ve şehirselleşen alanlarda etkinliğini sürdürdüğü mekan ise Ahi zaviyeleridir. Esnaf ve zanaatkarların bir araya gelerek oluşturdukları sosyal bir organizasyon (dernek) olan Ahi zaviyeleri, tasavvufi kültürle üyeleri arasındaki dayanışmayı sağlayan, sosyal ve ekonomik hayata yön veren bir müessesedir. Birer kültür ocağı olan Ahi zaviyeleri şehre veya köye hariçten gelenlerin barındıkları bir mekan, şehirlerde ve özellikle medreselerin olmadığı kırsal alanlarda oldukça geniş bir çerçeveden eğitim hizmeti sunan bir kurumdur. Şehirde ve kırsal alanlarda yerleşmelerin kuruluş ve gelişmesinde önemli rol üstlenerek iskan çekirdeklerinin oluşmasını sağlamışlardır. İşte bu çalışma da konuya Türkiye ölçeğinden yaklaşılarak hem kırsal hemde şehirselleşen alanlarda etkinliğini sürdürmüş olan Ahi zaviyelerinin XVI. yüzyıldaki dağılışına yer verilmiştir. Türkiye'nin hermen her yerinde rastlanılan Ahi zaviyelerinin faaliyet ve etkinlikleriyle Anadolu'nun Türkleşmesi'nden itibaren etkin roller üstlendiği anlaşılmaktadır. Anadolu'nun Türkleşmesi esnasında "uç bölgeler" olarak kabul edilen sahalarda diğer bölgelere nazaran Ahi adlı zaviyelerinin daha yoğun olması onların misyonlarını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Ahi, Ahilik, Zaviye, Ahi Adlı Zaviyeler, Ahi Teşkilatı, XVI. Yüzyıl Türkiye.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Arş. Gör. Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, El-mek: iyigith@gmail.com

THE DISTRUBUTION OF AKHI LODGES IN XVI. CENTURY TURKEY

ABSTRACT

Akhism, is an organization which has political, social and economic aspects, has been encountered the traces since XIII. Century in Turkey. Akhism has quite different perspectives (in terms of its origin, its socio-economic and social impacts, etc.) and has subjected to several studies. Akhism may be perceived as an artisan organization, however; it is an important organization that has undertaken crucial active roles in such as the execution of Turkization of Anatolia, opening settlements from the desolate places and establishment of new residential units. Indeed, (Ahi's settlements) provide evidence for this situation in XVI. century, especially by giving their names to neighbourhoods in urban areas; and to the villages, hamlets, farms and uplands in rural areas. Akhi lodges are the venues in which the Akhi maintain their effectiveness in rural and urban areas. The Akhi dervish lodges, the social organization (association) created by the tradesmen and artisans together in order to provide mystical solidarity between the members of that culture, are the establishment which give directions to social and economic life in the area. The Akhi dervish lodges are one of the cultural centers in terms of both offering a wide training services where there is no madrasa instiution and also hosting shelters where people come from outsides of villages or cities. The Akhi lodges provide the formation of inhabited by having an important role in the establishment and development of the settlements in cities and rural areas. Therefore, this study includes Akhism lodges, which have conducted their effectiveness in both urban and rural areas, and covers the distribution of XVI. century Turkey Akhism lodges. Akhi lodges, which can be encountered in almost every part of Anatolia, are deeply affecting institutions with their activities and events, have undertaken active roles in that period of social, political and economic life of Anatolia since Turkization of Anatolia. It is quite crucial in terms of revealing their missions as being more intense of Zaviye (lodges) named Akhi in the areas considered as "end zones" than other areas during Turkization of Anatolia.

Key Words: Akhi, Akhism, Lodge, Zaviyeler (lodges) named Ahki, Akhi Organization, XVI. Century Turkey.

Giriş

Ahi kelimesi Arapça olup sözlük anlamı “kardeşim”dir. Terim olarak ahilik, belli devrede esnaf ve sanatkarlar birliğini ifade etmektedir. Örgüt olarak ise, XIII. yüzyılın ilk yarısından başlayarak XX. yüzyılın başlarına dek Anadolu şehir, kasaba ve hatta köylerindeki esnaf ve sanatkarlar kuruluşlarının elaman yetiştirme, işleyiş ve kontrollerini düzenleyen bir kurumdur (Çağatay, 1997: 1).

Ahiler, Anadolu’da fütüvvetin ahlaki ilkelerini benimsemiş, zaviyelerde yaşayan, belli bir mesleği ve sanatı olan genç kişilerden oluşan topluluktur (Kayaoğlu, 1991: 151). Bir taraftan İslami-tasavvufi düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zaviyelerde şeyh-mürid

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013*

ilişkilerini, diğer taraftan işyerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadi hayatı düzenleyen Ahiliğin Anadolu'da kurulup gelişmesinde Ahi Evran'ın büyük rolü olmuştur (Şahin, 1988: 5239; Kazıcı, 1988: 540). Kendilerine Ahi denilen teşkilat üyeleri toplumdaki erkek bireylerden oluşur. O dönemde Türkmen esnaf ve sanatkar hanımlar da Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları) adı verilen örgütü kurmuşlardır (Bayram, 2011: 177).

Ahlak ile sanatın uyumlu bileşimi olarak tarif edilen Ahilik, Anadolu'da XIII. yüzyılın başından itibaren görülmeye başlanmış, başta Kayseri, Konya ve nihayetinde Kırşehir'de esnaf birlikleri olarak teşekkül etmiş bir sosyo-ekonomik müesseseseldir. Amacı, zenginle fakiri, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak "sosyal adaleti" gerçekleştirmek olan Ahilik, bu amacına, sağlam bir teşkilatlanma modeli ve köklü bir eğitim sistemi aracılığıyla ulaşmaya çalışmıştır (Öztürk, 2002: 43).

Ahilik; ahlaki, kültürel ve ticari hayata dair prensipleriyle, toplumu ayakta tutan ve Anadolu'nun her yanına yayılan bir organizasyondur (Şeker, 2011: 23). Dönemlerinde adeta birer sivil toplum kuruluşu durumunda olan ahi teşkilatı sosyal düzenin korunmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Yaşadıkları toplumda düzeni bozanlara karşı asayiş kuvveti gibi görev üstlenmişler kimi durumlarda ise adeta bir sosyal yardım kuruluşu gibi görev yapmışlar; toplumun derdi ile dertlenmişler çare yolları aramışlardır (Arıcı, 2011: 91-92).

Ahilik, Ahmet Yesevi'den Anadolu'ya uzanan tasavvuf kimliği ile Türk kültürünün bozkır teşkilatçılığına özgü vasıfları bünyesinde birleştirerek Türklere ait bir kurum halinde ortaya çıkmıştır. XI. yüzyılın ikinci yarısından sonra Anadolu'da Türkleşmenin hızlanmasıyla birlikte, Asya'dan göç eden sanatkar ve tüccar Türklerin yerli tüccar ve sanatkarlar karşısında tutunabilmeleri ve yaşayabilmeleri için aralarında bir örgüt kurmalarını zorunlu kılmıştır. İşte bu zorunluluk, dini ahlaki kuralları olan esnaf ve sanatkarlar dayanışma ve kontrol örgütünün, yani Ahiliğin Anadolu'da kurulması sonucunu doğurmuştur (Kolbaşı, 2005: 59-61).

Büyük şehirlerde çeşitli gruplar halinde teşkilatlanmış ahilerin her birinin müstakil bir zaviyesi vardı. Küçük şehirlerde ise muhtelif meslek grupları tek bir birlik teşkil edebiliyorlardı. Mal ve kalite kontrolü, fiyat tespiti, bu birliklerin asli görevi idi. Teşkilata ilk defa girenlere *yiğit* veya *çırak* adı verilir, ahilik daha sonra kazanılırdı. Esnaf birliklerinin başında *şeyh*, *halife* veya *nakibler*, bütün esnafın en üst makamında ise *şeyhül-meşayih* bulunurdu. Ayrıca mesleğin geleceği açısından çırakların yetiştirilmesine de çok büyük önem veriliyordu. Anadolu'da köylere kadar yayılan Ahilik pek çok devlet adamını, askeri zümre mensuplarını, kadı ve müderrisleri, tarikat şeyhlerini bünyesinde toplamıştır. Bu durum XIV. yüzyıla kadar sürdü; bundan sonra ise organize esnaf birlikleri şeklini aldı ve iktisadi faaliyet ön plana çıkmaya başladı (Kazıcı, 1988: 541).

Yukarıda kısaca yer verildiği üzere ahilik teşkilatı eğitimden sosyal adaletin sağlanmasına varıncaya kadar oldukça geniş bir yelpazede faaliyet göstermiştir. Ahilik üzerine yapılan çalışmaların genel manada yerel olduğu ve Türkiye ölçeğinde ki durumun ortaya konulmadığı dikkati çekmektedir. Söz konusu kurumun etkinlik sahasını görmek adına daha geniş bir ölçekten yapılan çalışmalara da ihtiyaç vardır. Aksi halde Ahi teşkilatının Türkiye'de genel durumunu (etki sahasını) görmek mümkün değildir. Söz konusu duruma ilişkin olarak bu araştırmanın amacı XVI. yüzyılda Türkiye'de ahi adlı zaviyelerin dağılışı ortaya koymak ve bu dağılışa etki eden sebepleri değerlendirmektir.

XVI. yüzyılda ahi adlı zaviyelere geçmeden önce çalışmada kullanılan kaynaklardan söz etmekte yarar vardır. Bu çalışmada 1530 yılına ait olan tahrir defterlerinde ve XVI. yüzyıl araştırmalarında geçen ahi adlı ahi adlı zaviyeler taranmıştır.¹ Ahi adlı zaviyelerin daha iyi

1 Tarama yapılan kaynaklar: a) Arşiv Kaynakları: Anonim, (1995) *166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, Hüdavendigar, Biga, Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşe, Teke ve Alaiye Livaları, Ankara, Başbakanlık

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 27; Anonim, (2007) *367 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Rum-ili Defteri İle 114, 390 ve 101 Numaralı İcmal Defterleri I-II (920-937/1514-1530)*, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 89-90; Anonim, (2001) *370 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Rum-ili Defteri I (937/1530)*, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 55; Anonim, (2002) *370 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Rum-ili Defteri II (937/1530)*, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 59; Anonim, (1996) *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Karaman ve Rum Defteri (937/1530) I*, Konya, Beyşehir, Akşehir, Larende, Aksaray, Niğde, Kayseriye ve İçil Livaları, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 32; Anonim, (1997) *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Karaman ve Rum Defteri (937/1530) II*, Amasya, Çorumlu, Sivas, Tokat, Sonisa, Niksar, Karahisar-ı Şarki, Canik, Trabzon, Kemah, Bayburt, Malatya, Gerger-Kahta ve Divriği-Darende Livaları, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 36; Anonim, (1994) *438 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Anadolu Defteri (937/1530) II*, Bolu, Kastamonu, Kangırı ve Kocaili Livaları, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 20; Anonim, (2009) *75 Numaralı Gelibolu Livası Mufassal Tahrir Defteri (925/1519)*, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 105; Anonim, (1999) *998 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Diyar-Bekr ve Arab ve Zülkadriyye Defteri (937/1530) II*, Şam, Gazze, Safed, Salt-Aclun, Haleb, Hama, Humus, Trablus, Ayntab, Birecik, Adana, Üzeyir, Tarsus, Sis, Maraş ve Bozok Livaları, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 40;

b) XVI. Yüzyıl Çalışmaları: Ö. Lütfi Barkan, ve Enver Meriçli, (1988) *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, Ankara, TTK. Yayınları; A. Sinan Bilgili, (1989) *XVI. Asırda Karahisar-ı Şarki Kazası*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; M. Hanefi Bostan, (2002) *XV.-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Ankara, TTK. Yayınları; Üçler Bulduk, (1993) *XVI. Asırda Kara Hisar-ı Sahib Sancağı*, (Doktora Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü; Şenol Çelik, (1994) *Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı (1500-1584)*, (Doktora Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Hüseyin Çınar, ve Osman Gümüşçü, (2002) *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çubuk Kazası*, Ankara, Çubuk Belediyesi Yayınları; Halime Doğru, (1997) *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi*, Ankara, TTK. Yayınları; Halime Doğru, (2005) *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*, Eskişehir, Odunpazarı Belediyesi Kültür Yayınları; Feridun Emecen, (1989) *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara, TTK. Yayınları; M. Akif Erdoğan, (2006) *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık; Özer Ergenç, (2006) *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Ankara, TTK. Yayınları; Göknur Gögebakan, (2002) *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası (1516-1560)*, Malatya, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları; M. Tayyip Gökbilgin, (1952) *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları; Nejat Göyünç, (1991) *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara, TTK. Yayınları; Osman Gümüşçü, (2001) *XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Ankara, TTK. Yayınları; Ahmet Güneş, (1994) *Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyıl Başlarından XVII. Yüzyıl Başlarına Kadar Kocaeli Sancağı*, (Doktora Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Yusuf Halaçoğlu, (1979) "Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Sis/Kozan Sancağı", *İÜ. Tarih Dergisi*, 32, 819-892; Mehmet İbbaşı, (1992) *XVI. Yüzyıl Başlarında Kayseri, Kayseri*, İl Kültür Müdürlüğü Yayınları; Mehmet İbbaşı, (2008) *Osmanlı İdaresinde Tortum Sancağı (1549-1650)*, İstanbul, Yeditepe Yayınları; Orhan Kılıç, (1999) *XVI. Yüzyılda Adilceviz ve Ahlat (1534-1605)*, Ankara, TAMGA Yayıncılık; Orhan Kılıç, (1997) *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Van (1548-1648)*, Van, Van Belediyesi Yayınları; Zekai Mete, (2004) *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Muğla ve Yöresi*, (Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; İsmet Miroğlu, (1975) *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İstanbul, Anadolu Yakası Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları; İsmet Miroğlu, (1990) *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, Ankara, TTK. Yayınları; Mehmet Öz, (1999) *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik (Samsun) Sancağı*, Ankara, TTK. Yayınları; İbrahim Solak, (2002) *XVI. Yüzyılda Zamantı Kazası'nın Sosyal ve İktisadi Yapısı*, Konya, Tablet Yayınları; İbrahim Solak, (2004) *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526-1563)*, Ankara, Akçağ Yayınları; Ahmet Şimşirgil, (1990) *Osmanlı Taşra Teşkilatında Tokat (1455-1574)*, (Doktora Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ayşe Tosunoğlu, (1984) *Tahrir Defterine Göre XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı*, (Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; M. Ali Ünal, (1989) *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara, TTK. Yayınları; M. Ali Ünal, (1999) *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, Ankara, TTK. Yayınları; M. Ali Ünal, (2008) *XV-XVII. Yüzyılda Sinop Kazası*, Isparta, Fakülte Yayınları; Bahaddin Yediylidiz, (1985) *Ordu Kazasının Sosyal Tarihi*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları; Ali Yılmaz, (1990) *16. Yüzyılda Birecik Sancağı*, (Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Fikret Yılmaz, (1995) *XVI. Yüzyılda Edremit Kazası*, (Doktora Tezi), İzmir, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ahmet Yiğit, (1998) *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazası*, (Doktora Tezi), Malatya, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Doğan Yörük, (2005) *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)* Konya Tablet Kitabevi.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

analizlenebilirliği ve mekansal dokusunun ortaya konulabilmesi amacıyla taramalar neticesinde sancak bazında elde edilen veriler XVI. yüzyıl sancak merkezlerine göre tablo ve haritaya aktarılarak Türkiye ölçeğinde zaviyelerin dağılışı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'de Ahi Adlı Zaviyeler (XVI. Yüzyıl)

Zaviye; yerleşim merkezlerinde veya yollar-geçitler üzerinde kurulan, bir şeyhin yönetiminde, bir tarikata mensup dervişlerin yaşadıkları ve ilgililerin ya da görevlilerin gelip geçen yolculara bedava yiyecek, içecek maddeleri ve yatacak yer sağladıkları, bina yahut binalara verilen isimdir (Ocak ve Faroqhi: 1985: 468; Açıklak, 2011: 5).

Zaviyeler her şeyden önce din ve tasavvufun, talim, tatbik ve yayma merkezidir. Buralarda belli bir tarikatın gereklerine göre bir yaşantı takip olunacağı açıktır. Selçuklu ve Osmanlı döneminde medreselerin nüfuz edemediği köylerin ve göçebe çevrelerin dini ve sosyal hayatını ayarlama görevini zaviye ve tekkeler üstlenmişlerdir (Ocak, 1978: 267). *Hangah, savmaa, buka, düveyre, medrese, ribat, asitane, tekke, imaret ve dergah* kelimeleri de, aralarında bazı küçük farklar bulunmakla beraber, bazı dönemlerde hemen hemen zaviye ile aynı anlamda kullanılmıştır (Savaş, 1999: 461). Selçuklu ve Osmanlı zamanında genellikle yol üzerinde kurulan ve vakıf niteliği taşıyan; büyük çiftliklere, bağ, bahçe ve arazilere sahip tekke veya zaviyelerde, sadece tarikat mensuplarına değil, gelip geçen yolculara da bedava konaklama ve barınma imkanı sağlanırdı (Gülççek, 2000: 270). Tekke ve zaviyeler kuruluş amaçları ve kurumsal yapıları itibarıyla birbirlerinden pek farklı değillerdir. Ancak hepsine birden tekke veya zaviye denilmemesinin sebebi buldukları mekandan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Belgelerde zaviye olarak tanımlananlar genel olarak şehrin dışında; yol güzergahlarında veya stratejik mevkiilerde, tekkeler ise şehrin merkezinde veya kenarında kurulmuşlardır (Alkan, 2006: 22).

Anadolu topraklarında zaviyeler, Anadolu'nun iskan, Türkleşmesi ve Müslümanlaşması ile bir paralellik arz eder. Bu topraklarda zaviyeler bir iskan unsuru olmuş ve İslamiyet'in yayılmasında önemli roller üstlenmişlerdir (Ocak, 1978: 254). Zaviyeler çok yönlü bir müessese olarak imardan iskana, zanaattan ticarete, askerlikten eğitime ve dini konulara kadar hemen her sahada etkin bir rol oynamıştır. Barkan'ın ifadesiyle "kolonizatör Türk dervişleri" kurdukları zaviyelerle Anadolu'nun kısa sürede İslamlaşmasını ve Türkleşmesini sağlamıştır. XIII. yüzyıl Anadolu'suna psikolojik bir güç sağlayarak kısa sürede Anadolu'da siyasi bir birliğin kurulmasına yardımcı olmuşlardır. Doğu kökenli olan bu dervişler Türk ordularından daha önce kurdukları zaviyelerle hudut boylarına ulaşmışlar böylece gaza, ibadet ve hayır ruhunu canlı tutmuşlardır (Erdoğan, 1994: 89).

Zaviyeler devletin kurulmasında hizmet etmiş, hürmete layık bazı ahilere, babalara ve alperenlere vakıf olarak verilen yerler olup şehir ve kasaba kenarında, köy civarlarında ve yol uğrağında bulunurlardı. Bunlar yeni fethedilen yerleri şenlendirmek, askeri sevk ve idareyi kolaylaştırmak, iç ve dış turizm ile ticaretin engellerini ortadan kaldırmak, fikir ve mal naklini sağlamak, ahlaksızlara doğru yolu göstermek, ümitsizlere kurtarıcı eli uzatmak, dolayısıyla sosyal, ekonomik ve siyasi hayatı kuvvetlendirmek gibi gayelerle, mühim noktalarda vazifelerini sürdürmüşlerdir. Zaviyedar denilen zaviye sahibi kendisine vakıf olarak verilen yeri ekip, biçerek buranın gelirini zaviyesine sarf ederdi; zaviyeye uğrayan her yolcu burada yiyecek, içecek ve yatacak bir yer bulurdu. Köprü, çeşme ve sair içtimai hayata hizmet eden şeyler de ya vakıf suretiyle veya buraların tamiri için yapacakları hizmete mukabil vergi ve resimlerden afvedilmiş bir kısım köylü tarafından idare edilirdi (Uzunçarşılı, 1998: 545; Memiş 1999: 514).

Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı devlet adamları tarafından topraklarında yer alan şeyhleri ve kurulan zaviyeleri destekledikleri bilinmektedir. Nitekim Selçuklular zamanında XIII. Yüzyılda Anadolu değişik tasavvuf akımlarının kaynaştığı ve yeni sistemlerin ortaya çıktığı renkli bir ülke

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

olmuştu. Özellikle Osmanlı hükümdarları dervişler ve şeyhler aracılığıyla halkın birliğini sağladığı gibi, diğer beyliklerden kazanılan topraklardaki Müslüman ahalinin yeni otoriteye alışmalarını kolaylaştırmış ve nihayet bunların yanında yeni fethedilen sahalarda iskân meselesinin çözümünde derviş ve şeyhlerin büyük faydaları olmuştur. Zaviyelerle ilgili olarak Osmanlı hükümdarlarının izlediği politika iki temel noktada toplamak mümkündür: 1) Yeni fethedilen topraklarda yerleşen şeyhlere vakıflar tahsis edip zaviyeler açmak veya vakfi olanların vakfını genişletmek, 2) Selçuklulardan ve beyliklerden geçen zaviyeleri vakıf ve imtiyazlarını olduğu gibi bırakmak, gerekirse yeni vakıflarla takviye etmek (Ocak, 1978: 254-258).

Osmanlı toplumunda zaviyeler ile halk kesimleri arasında sıkı bağlar söz konusuydu. Kırsal kesimde yaşayan göçebe halkın tekke ve zaviyeler ile olan bağlantısı, yerleşik olan şehirli ve köylüye göre daha fazlaydı. Bunun nedeni, göçebe grupların hayat tarzlarından kaynaklanan kültürel özelliklerinin, *abdal* adı verilen ve Osmanlı'dan önceki dönemlerden beri Anadolu'da göçebe gruplara dini yaşantıyı telkin eden kişilerle uyum içinde olmasıdır. Osmanlı döneminde de abdallara savaşa katılmaları karşılığında toprak veriliyor, onlar da elde ettikleri topraklara zaviyelerini inşa ediyorlardı (Akis, 2008: 88-98).

Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde başlangıçtan itibaren (XI. yüzyıl) ahi zaviyelerinin etkinliğinin olduğunu ve bu etkinliğin Osmanlı döneminde de belirli bir süre devam ettiğini söylemek mümkündür. Barkan (1942: 292), ahi zaviyelerinin etkinliğinin başlangıç zamanı ile ilgili olarak şu ifadelerle yer vermektedir:

Anadolu'ya doğru yapılmış olan derviş akını ve bu dervişlerin köylere yerleşerek toprak işleri ve din propagandası ile meşgul olmaları hareketi ve zamanın beylerinin bu gibi kolonizatör dervişlere bir takım muafiyetler, haklar ve topraklar bahşetmek suretiyle onların kendi memleketlerine yerleşmelerine temine çalışmaları, *Anadolu istila ve iskânları kadar eskidir*. Anadolu'da yer alan zaviyelerin çoğunun Osmanlılardan evvelki beyliklerin himaye ve nişaneleri ile kurulmuş Ahi zaviyesi olması lazım gelir.

Ahilik kurumunun da hem kırsalda hem de şehirlerde zaviyeleri bulunmaktadır. Bu müesseseler, insanların dünya hayatının çeşitli meşakkat ve sıkıntılarında sıyrılıp ruh dünyalarını dinlendirdikleri yerlerdir. Öyle ki psikolojik, pedagojik ve tıbbi müesseselere varıncaya kadar geniş bir hizmet sahasına sahiptir (Memiş, 1999: 512-515).

Ahiliğe mensup olanlar tekke ve zaviyelerde bir araya gelmişlerdir. Bu mekânlar birer kültür ocağı olmasının yanı sıra o şehre veya köye dışarıdan gelmiş misafir yabancıların sığınağıdır (Şeker, 2011: 25; Yakupoğlu, 2011: 1076). XIII-XIV. ve XV. yüzyıllarda, ahi zaviyeleri çevresinde kurulan köy, kasaba ve mahallelerle hemen bütün Anadolu'da karşılaşmaktadır. Esnaf ve zanaatkarların dernekleri olan bu zaviyeler, tasavvufi kültürle beraber üyeleri arasındaki sevgi ve dayanışmayı da sağlamışlar, siyasi ve iktisadi hayata yön vermişlerdir. Medreselerin olmadığı kırsal bölgelerde bu konuda oluşan boşluğu ikmal etme noktasında daha önemli hale gelen zaviyelerde eğitim, medreselerden farklı olarak geniş bir perspektiften sunulmaktaydı (Topal ve Çolak, 2010: 168-169).

Ahi zaviyeleri aynı zamanda bir eğitim kurumu rolüne sahiptir. Ahlak eğitimi iş dışında, zaviyelerde verilirken, meslek eğitimi iş başında usta-çırak ilişkisi içerisinde verilmiştir. Ahi birliklerinin üyesi olan esnaf ve sanatkârların, iş saatleri dışında akşamları toplandıkları zaviyeler, tam bir halk eğitim merkezi mesabesindeydiler. Özellikle çıraklar, sanatları ile ilgili pratik bilgi ve beceriyi iş yerlerinde öğrenirken zaviyelerde onlara, sanat ve teknik adına bir şey gösterilmez, dini ve ahlaki değerler kazandırılırdı. Zaviyelerde eğitim veren kişilere *muallim Ahi*, *emir* denirdi. Çobanoğlu Fütüvvetnamesine göre Ahi zaviyelerinde Türkçe Fütüvvetname, Kur'an okuma, yemek

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

pişirme, oyun oynama, çalgı çalma, şarkı söyleme tarih, önemli kişilerin hayat hikâyeleri, tasavvuf, Türkçe, Arapça, Farsça ve edebiyat öğretilirdi (Duman, 2012: 185).

Ahi zaviyelerinin üyelerini farklı görevleri vardı. Burada işleri yürütecek olan imamlar, müderrisler, hatipler, vaizler, silah kullanmayı yazı yazmayı öğreten talimciler, hattatlar, şairler, şarkıcı ve rakkaslar yer alırdı (Çağatay, 1997: 103). Ahi zaviyelerinde eğitimi medreselerden farklı olarak geniş bir perspektifte sunulurdu.² Ahiler eğitimi kişinin hayatının belirli bir periyoduna sıkıştırmamış onlar hayat boyu devam eden bir eğitimi benimsemişlerdir. Ahi zaviyelerinde kırk yaşın üstündeki insanlara da okuma-yazma öğretilmiştir ki hatta bunlar arasında divan yazacak olgunluğa ulaşanların varlığı oldukça dikkat çekicidir (Ekinci, 2012: 195; Sarıkaya, 1999: 11).

Teşkilat müntesipleri kendisine uygun her mahfil, toplantı ve eğlenceye katılabilir ve buralarda yeni şeyler öğrenirdi. Ahi zaviyelerinde suçluların da terbiye edildiği bir merkezdir. Bu durumu Evliya Çelebi'nin şu ifadelerinden anlıyoruz: "İstanbul'un dört mevleviyet yerinde oniki mahallede debbağ kârhaneleri vardır. Bunların içinde nice şahbaz işçiler vardır ki adem ejdarhasıdır. Eğer içlerine bir kanlı yahut bir haricî düşse asla hakime teslim etmezler. Ol kanlı erenlerin elinden halas dahi olamaz. Bîçareyi köpek necisi idman etmeye tayin ederler; ister istemez tâib (tövbekâr) ve tâhir (temiz) olup nihayet bir kâr sahibi olur". Bu ifadelerden Ahi teşkilatının suçluları ıslah ile cemiyete tekrar kazandırma yolunu günümüzden çok önce uyguladıkları anlaşılmaktadır (Sarıkaya, 1999: 11).

Anadolu'da Selçuklu ve Beylikler devrinde sosyal, kültürel ve dinî çeşitli hizmetlerin yürütülebilmesi için açılmış olan zaviyelerin önemli bir kısmı Ahiler eliyle tesis edilmiştir. Ulaşım ve ticaret yolları üzerinde açılan zaviyeler, ıssız mekanlarda kurulan zaviyeler, derbend bekleme amacıyla inşa edilmiş zaviyeler, bir mahalli mamur kılmak veya bir yöreye dinî-tasavvufî fikir yaymak için açılan zaviyeler bu kabildendir. Ahiler, aynı zamanda bir esnaf örgütü olarak şehir ve kasaba merkezlerinde, ticaret yollarının kesiştiği önemli kavşak noktalarında ticari amaçlı tekke-zaviye inşa etmişler ve hizmet yürütmüşlerdir (Yakupoğlu, 2009: 2264 vd.).

Ahiler esnaf ve eğitim örgütü olmasının yanı sıra yerleşim merkezlerinin kuruluşunda ve boş alanların iskana açılmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Ahi zaviyeleri süreç içerisinde kırsal alanda köy ve mezra; kasaba ve şehirlerde ise mahallelerin oluşmasına sağlamışlardır. Adeta "birek iskan politikacısı" olarak faaliyet göstermişlerdir. Nitekim Afyonkarahisar çevresi ile ilgili olarak yapılan bir çalışmada zaviyelerin yeni yerleşmelerin kuruluşuna yaptığı etki şu cümlelerle ifade edilmektedir:

Afyonkarahisar çevresinde Osmanlılar zamanında pek çok zaviye bulunmaktadır. Bu zaviyelerin birçoğunun kuruluşu, bölgenin fetih dönemlerine dayanmaktadır. Türkler Miryokefalon Savaşı'ndan sonra bölgeyi tamamen kontrol altına aldıklarında, yerleşim merkezlerini büyük ölçüde boşalmış halde bulmuşlardır. Bölgenin iskanının sağlanmasında ise zaviyeler vasıtasıyla, Ahî teşkilatları ile çeşitli tarikatların önemli rol üstlendikleri anlaşılmaktadır. Afyonkarahisar vakıflarının kayıtlarını içeren 1575 tarihli Vakıf Tahrir Defteri'nde Karahisâr-ı Sâhip Sancağı'nda en az 105 zaviyenin bulunduğu dair kayıtlar mevcuttur. Bu zaviyelerin isimleri incelendiğinde 20'sinin Ahî, 25'inin Şeyh, 5'inin Dede, 12'sinin Baba, 2'sinin Abdal, 4'ünün Fakih, 1'inin Gazi olduğu görülmektedir. Bunlardan da açıkça anlaşılacağı gibi zaviyeler büyük oranda Ahî birliklerine

2 Ahi zaviyelerinde akşam yapılan toplantılarda okunan kitaplar bize eğitim-öğretim müfredatıyla ilgili bir fikir sahibi olmak mümkündür. Fütüvvetnameler bu konuda şu bilgiyi verir: "Kelâmullah-i Teâlâ ve ehâdis-i enbiyâ ve menâkibât-ı evliyâ ve muâmelat-ı sulehâ ve evsâf-ı müzekkâ ve sergüzeşt-i Şühedâ ve nisbet-i ahibbâ ve letâyif-i zurefâ ve esrâr-ı fukarâ ve sülûk-i suvefâ ve belâğât-ı Şuarâ okunup sema u safâ olunduktan sonra mahfile işaret olunur." Bunların dışında kişiyi savaşa hazırlayan, kılıç ve silah kullanmak, atıcılık, güreş gibi sporlarda öğretilirdi (Sarıkaya, 1999: 11).

bağlı insanlar ile tarikat mensubu insanlar tarafından kurularak faaliyet gösteren teşekküllerdir. Bu zaviyelerin ekseriyeti kırsal alanlarda yer almaktadır (Karazeybek, 2001: 415-416).

Söz konusu kırsal alanlara şeyh/zaviyedar ve onun yakın çevresiyle bir zaviye kurarak yerleşmişlerdir. Zaman içinde ise söz konusu zaviyenin müntesipleri artmış ve o mekana yerleşmek suretiyle yeni bir yerleşim birimi meydana gelmiştir. Bu haliyle ahi zaviyelerinin birer iskan çekirdeğini meydana getirdiği, boş olan Anadolu kırsalının iskana açıldığı ve vatanlaştırıldığı anlaşılmaktadır.

Yapılan taramalar neticesinde elde edilen verilere göre ahi adlı zaviyelerin Türkiye'deki dağılışı şu şekildedir. Doğuda Kulp, batıda Vize, kuzeyde Kastamonu ve Sinop, güneyde Antalya Silifke, olmak üzere Türkiye topraklarının dört bir köşesinde ahi adlı zaviyeler bulunmaktadır. Ahi adlı zaviyelerin idari bölünüş esasına göre dağılışına bakıldığında Menteşe Sancağı (33 ahi adlı zaviye), Karahisar-ı Sahip Sancağı (21 ahi adlı zaviye), Kütahya ve Hamid Sancağı (19'ar ahi adlı zaviye), Aydın Sancağı (18 ahi adlı zaviye), Sivas-Tokat Sancağı (16 ahi adlı zaviye) şeklinde sıralanmaktadır (Tablo 1, Harita 1).

Tablo 1. XVI. Yüzyılda Ahi Adlı Zaviyelerin Sancaklara Dağılışı

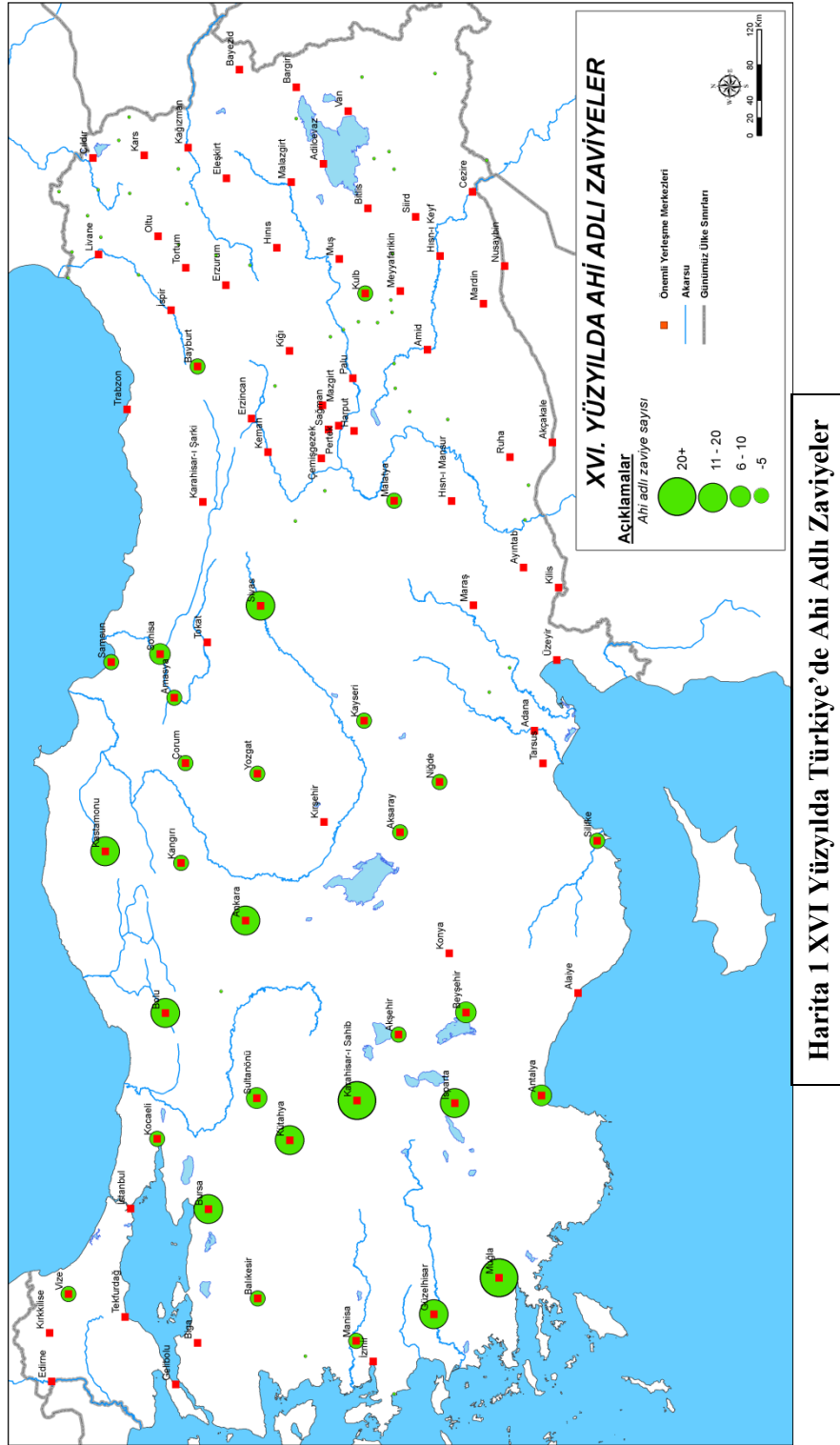
Sancak	Zaviye	Tekeye	Zaviye Toplamı	Sancak	Zaviye	Tekeye	Zaviye Toplamı
Kütahya	15	4	19	Hüdavendigâr	16	-	16
Karahisar-ı Sahip	21	-	21	Biga	-	-	-
Sultanönü	6	-	6	Karesi	4	-	4
Hamid	18	1	19	Saruhan	-	-	1
Ankara	11	-	11	Aydın	18	-	18
Bolu	7	-	7	Menteşe	33	-	33
Kastamonu	4	1	5	Teke	8	-	8
Kengiri	1	-	1	Maraş	-	-	-
Kocaili	3	-	3	Bozok	1	-	1
Konya	1	-	1	Paşa Livası	1	-	2
Beyşehir	7	-	7	Vize	3	-	3
Akşehir	2	-	2	Çirmen	1	-	1
Aksaray	2	-	2	Harput	-	-	-
Niğde	2	-	2	Ruha	-	-	-
Kayseri	2	-	2	Hınıs	-	-	-
İç-il	1	-	1	Gelibolu	-	-	-
Amasya	5	-	5	Çemişgezek	-	-	-
Çorumlu	5	-	5	Adıyaman	1	-	-
Sivas-Tokat	16	-	16	Adilcevaz ve Ahlat	-	-	-
Sonisa-Niksar	7	-	7	Malatya	1	-	1
Karahisar-ı Şarki	-	-	-	Ordu	-	-	-
Canik	4	-	4	Tarsus	-	-	-
Trabzon	-	-	-	Zamantu	-	-	-
Kemah	-	-	-				
Bayburd	3	-	3	Genel Toplam	143	6	149

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Ahi adlı zaviyelerinin, batıda “uç” bölgelerde yoğunlaştığı görülür. Anadolu Selçuklu Devleti tam bir İslam saltanatı haline geldikten sonra başlıca üç bölge “uç” oldu, ve buralara gaziler gelip yerleşti. 1) Güneyde Kikya (Çukurova)’da Küçük Ermenistan ve Kıbrıs Krallığına karşı bir

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

emaret-i melik al-sevahil (Merkezleri Alaiye ve Antalya), 2) Kuzeyde Trabzon Rum İmparatorluğu hududunda ve Karadeniz kıyılarında kuzey ucu; bu uc doğu (merkezleri Simere, Samsun ve Bafra) ve batı (merkezleri, Kastamonu ve Sinop) olarak iki kısma ayrılabilir, 3) Kastamonu bölgesinden güneyde Makri körfezine kadar uzanan Bizans'a karşı batı ucu (başlıca merkezleri Kastamonu, Karahisar-ı Devle, Kütahya ve Denizli), (İnalçık, 2010: 49). İşte söz konusu bu "uç" bölgelerde Anadolu'nun Türkleşmesi ile birlikte kademeli olarak hareket etmişler ve yeni fethedilen bölgelerde Türkleşmeyi ve İslamlaşmayı sağlamışlardır. Barkan (1942: 290) bu durumu şu şekilde ortaya koyar:

Osmanoğulları ile beraber, birçok şeyhler gelip Anadolu'nun garb (batı) taraflarına yerleşmişlerdi. Anadolu'nun batı kesimine birçok şeyh ve derviş yerleşmiştir. Bu yeni gelen derviş muhacirlerin bir kısmı gazilerle birlikte, memleket açmak ve fütihat yapmakla meşgul buldukları gibi; bir kısmı da o civarda köylere tamamen boş ve tenha yerlere yerleşmişler ve oralarda müridleri ile beraber ziraatle ve hayvan yetiştirmekle meşgul olmuşlardır. Filhakika, o zamanlar dini cemaatlere Anadolu'nun hemen her tarafında tesadüf edilmekteydi. Onların tercihen boş topraklar üzerinde kurdukları zaviyeleri, bu suretle büyük kültür, imar ve din merkezleri haline giriyordu.

Zaviyelerin dağılışı ile ilgili olarak dikkat çeken önemli bir durum da ahi adlı zaviyelerin yalnızca şehirlerde değil kırsal kesimde de bulunmasıdır. Örneğin 33 ahi adlı zaviyenin yer aldığı Menteşe Sancağı'nda, 15; 19 ahi zaviyesinin yer aldığı Kütahya Sancağı'nda 8 ahi adlı zaviyenin köylerde yer aldığı görülmektedir. Genel manada zaviyelerin şehirde yoğunlaştığı söylenebilir de kırsal kesimde de zaviyelerin kurulduğunu, söz konusu örneklerde olduğu gibi neredeyse şehirlere yakın bir seviyeye yaklaşabildiğini ve çeşitli görevlerini bu alanlarda da yerine getirdiğini söylemek mümkündür. Nitekim bu duruma İbn-i Batuta³ tanıklık etmiş ve seyahatnamesinde şehirlerin dışında köylerde de ahilerle karşılaştığını, onun şu ifadesinden açıkça anlamak mümkündür: "Bursa'dan İznik'e gittik, şehre ulaşmadan gece bastırınca Gürle köyünde Ahi'lerin birinin zaviyesinde yatmak mecburiyetinde kaldık" (Şeker, 2007, 140).

Ayrıca gerek şehirlerde ve gerekse kırsal alanlarda hem insanların eğitilmesinde hem de Anadolu'ya Türk akınları ile gelenlerin yurt edinmesinde tutunması ve meslek sahibi olmalarında etkin ol üstlenmişlerdir. Anadolu'nun fetih süreci ve batıya doğru hareketle birlikte zaviyelerde batıya kaymıştır. Zaviyeler, içtimai ve dini mühim cereyanların doğurduğu mühim propaganda ve kültür müesseseleri, yeni açılan memleketlerde yerleşen Türk muhacirlerinin yerleşme ve teşkilatlanma merkezidirler. Söz konusu zaviyelerin kurucuları ve yahut namına kuruldukları şeyhler ve dervişler de umumiyetle o köylerde yerleşen muhacirlerin o mntıkada öncüleri ve kafile şefleri veya büyük babalarıdır (Barkan, 1942: 295).

Şehirlerde etkinliklerinin yanı sıra kırsal alanlarda ıssız yerleri tercih etmişler ve buraların bir yerleşim yeri olmasında öncü olmuşlardır. Adeta kırsal alandaki zaviyeler yerleşim nüvelerini/çekirdeklerini tesis eden bir kurum olmuştur. Türk dervişlerine ve onların köylerde tesis ettikleri zaviyelere, Türk istilası ile birlikte ilerleyen bir şekilde, bütün Anadolu'da tesadüf edilmektedir. Aynı muhacir akını batıya doğru ilerledikçe bu akının öncüleri olan dervişler ve onların kurdukları ma'mureler (zaviyeler) batıya doğru ilerlemiş ve çoğalmıştır. Misyoner dervişlerin dini ve sosyal fikirler propagandası ile de, halk kültürleri arasında çok faal bir maya gibi faaliyete geçerek, o memleketlerin sosyal bünyesinde ve siyasi kuruluşunda büyük yenilikler yapmak için müsait kaynaşmayı yaratmakta, temsil ve fütihat işlerini kolaylaştırmakta büyük bir etken oldukları muhakkaktır (Barkan, 291-293).

3 İbn-i Batuta Anadolu seyahatinde ahiler tarafından misafir edilmiş ve gördüğü ilgiden oldukça menmun kalmıştır. Batuta'nın seyahat güzergahında ahi zaviyelerinden söz ettiği merkezler; Antalya, Burdur, Gölhisar, Milas, Denizli, Milas Beçin, Konya, Aksaray, Niğde, Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum, Tire, Manisa Balıkesir, Bursa, Geyve, Yenice, Mudurnu, Bolu, Kastamonu ve Sinop'tur (Şeker, 2011: 40-46).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Sonuç ve Değerlendirme

- Ahiler kurmuş oldukları teşkilatkarı ile hem kırsal kesimde hem de şehirlerde oldukça önemli roller üstlenmişlerdir. Özellikle Anadolu'nun Türkleşme döneminde “uç” bölgelerde misyonlarını devam ettirmişlerdir.
- Şehirlerin yanı sıra özellikle kırsal alanlarda ıssız yerlerde kurmuş oldukları zaviyeler ile Anadolu kırsalında yerleşme nüvelerini/çekirdeklerini oluşturmuşlardır. Zaviyeler etrafında toplanan kişilerin zaman içinde adetlerinin artması neticesinde köyler oluşmuştur.
- Şehir merkezlerinde kurulan zaviyeler çevresinde toplanan insanlar ile ahi adlı mahalleler kurulmuştur. Bu zaviyeler ile Anadolu'ya yeni gelen Türklere mihmandarlık yapmışlar, onların meslek, yer ve yurt sahibi olmalarını temin etmişlerdir.
- Ahi adlı zaviyeler, Menteşe Sancağı (33 ahi adlı zaviye), Karahisar-ı sahip Sancağı (21 ahi adlı zaviye), Kütahya ve Hamid Sancağı (19 ahi adlı zaviye), Aydın Sancağı (18 ahi adlı zaviye), Sivas-Tokat Sancağı (16 ahi adlı zaviye) şeklinde sıralanmaktadır.
- Bu sahalarda özellikle Anadolu'nun Türkleşmesinde “uç” bölgeler olduğu hemen dikkati çeken bir durumdur. Anadolu'nun peyder pey Türk yurdu haline gelme sürecinde batıya doğru devam eden fütühatta ahilerinde “misyoner şeyh ve dervişler olarak” batıya doğru kayarak, şehirde ve kırsalda Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli roller üstlenmişlerdir.

KAYNAKÇA

- AKİS, Metin (2008). “16. Yüzyılda Ayıntab Sancağında Zaviyeler ve Mali Kaynakları”, *Bilig Yaz Sayı 46*, s. 87-104.
- ALAGÖZ, C. Arif (1984). “Türkiye Yer Adları Üzerine Bazı Düşünceler”, *Türkiye Yer Adları Sempozyumu Bildirileri* (11-13 Eylül 1984), Başbakanlık Basımevi Ankara, s. 11-23.
- Ali AÇIKEL, (2011). Osmanlı Dönemi'nde Tokat Kazasında Ahiler ve Ahi Zaviyeleri, I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Bildiriler Kitabı C. I, s. 1-21.
- ALKAN, Mustafa (2006). “Osmanlı Döneminde Adana Sancağı'nda Kurulan Tekkeler/Zaviyeler ve Türbeler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi Sayı 39*, s. 21-32.
- Anonim, (1994). *438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530) II*, Bolu, Kastamonu, Kangırı ve Kocaili Livaları, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 20.
- Anonim, (1995). *166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, Hüdavendigâr, Biga, Karesi, Saruhan, Aydın, Menteşe, Teke ve Alaiye Livaları, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 27.
- Anonim, (1996). *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri I (937/1530)*, Konya, Beyşehir, Akşehir, Larende, Aksaray, Niğde, Kayseriye ve İçil Livaları, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 32.
- Anonim, (1997). *387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri II (937/1530)*, Amasya, Çorumlu, Sivas, Tokat, Sonisa, Niksar, Karahisar-ı Şarki, Canik, Trabzon, Kemah, Bayburt, Malatya, Gerger-Kahta ve Divriği-Darende Livaları, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 36.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

- Anonim, (1999). *998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-Bekr ve Arab ve Zülkadriyye Defteri II* (937/1530), Şam, Gazze, Safed, Salt-Aclun, Haleb, Hama, Humus, Trablus, Ayntab, Birecik, Adana, Üzeyir, Tarsus, Sis, Maraş ve Bozok Livaları, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 40.
- Anonim, (2001). *370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri I* (937/1530), Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 55.
- Anonim, (2002). *370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri II* (937/1530), Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 59.
- Anonim, (2007). *367 Numaralı Muhasebe-i Vilayeti Rum-ili Defteri İle 114, 390 ve 101 Numaralı İcmal Defterleri I-II* (920-937/1514-1530), Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 89-90.
- Anonim, (2009) *75 Numaralı Gelibolu Livası Mufassal Tahrir Defteri* (925/1519), Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 105.
- ARICI, Kadir, (2011). “Ahi Örgütlenmesi ve Sosyal Düzenin Korunmasındaki Roller”, I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Bildiriler Kitabı C. I, s. 84-92.
- BARKAN Ö. Lütfi (1942). “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Koloniasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi* Sayı 11, s. 279-386
- BARKAN, Ö. Lütfi ve MERİÇLİ, Enver (1988). *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, Ankara, TTK. Yayınları.
- BAYRAM, Mikail, (2011). “Ahiliğin Bilimsel Temelleri”, I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Bildiriler Kitabı C. I, s. 176-184.
- BİLGİLİ, A. Sinan (1989). *XVI. Asırda Karahisar-ı Şarki Kazası*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BOSTAN, M. Hanefi (2002). *XV.-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Ankara, TTK. Yayınları.
- BULDUK, Üçler (1993). *XVI. Asırda Kara Hisar-ı Sahib Sancağı*, (Doktora Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇAĞATAY, Neşet (1997). *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*, TTK Yayınları, Ankara.
- ÇELİK, Şenol (1994). *Osmanlı Taşra Teşkilatında İçel Sancağı* (1500-1584), (Doktora Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇINAR, Hüseyin ve GÜMÜŞÇÜ, Osman (2002) *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çubuk Kazası*, Ankara, Çubuk Belediyesi Yayınları.
- DOĞRU, Halime (1997). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi*, Ankara, TTK. Yayınları.
- DOĞRU, Halime (2005). *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*, Eskişehir, Odunpazarı Belediyesi Kültür Yayınları.
- DUMAN Tayyip (2012). “Ahiliğin Eğitim Anlayışı ve Uygulamaları”, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu* 19-20 Eylül 2012 bildiriler I. Cilt. s. 181-190.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

- EKİNCİ, Yusuf (2012). "Ahilik ve Eğitim" II. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu 19-20 Eylül 2012 bildiriler I. Cilt. s.191-197.
- EMECEN, Feridun (1989). *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara, TTK. Yayınları.
- ERDOĞRU, M. Akif (2006). *Osmanlı Yönetiminde Beyşehir Sancağı (1522-1584)*, İstanbul, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık.
- ERDOĞRU, M. Akif, (1994). "Karaman Vilayeti Zaviyeleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, IX, s. 89-158.
- ERGENÇ, Özer (2006). *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Ankara, TTK. Yayınları.
- GÖĞEBAKAN, Gökür (2002). *XVI. Yüzyılda Malatya Kazası (1516-1560)*, Malatya, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyip (1952). *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- GÖYÜNÇ, Nejat (1991) *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara, TTK. Yayınları.
- GÜLÇİÇEK, A. Duran (2000). "Anadolu ve Balkanlar'daki Alevibektaşî Dergahları (Tekke, Zaviye ve Türbeler) (13-19. yy.)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi* Sayı 16, s. 270-300.
- GÜMÜŞÇÜ, Osman (2001). *XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Ankara, TTK. Yayınları.
- GÜNEŞ, Ahmet (1994). *Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyıl Başlarından XVII. Yüzyıl Başlarına Kadar Kocaeli Sancağı*, (Doktora Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- HALAÇOĞLU, Yusuf (1979). "Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Sis/Kozan Sancağı", *İÜ. Tarih Dergisi*, 32, 819-892.
- İNALCIK, Halil (2010). *Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- İNBAŞI, Mehmet (1992). *XVI. Yüzyıl Başlarında Kayseri*, Kayseri, İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- İNBAŞI, Mehmet, (2008). *Osmanlı İdaresinde Tortum Sancağı (1549-1650)*, İstanbul, Yeditepe Yayınları.
- KARAZEYBEK, Mustafa (2001). "Afyonkarahisar'da Zaviyeler" *Afyonkarahisar Kültüğü I*, Afyonkarahisar, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, s. 415-426.
- KAYAOĞLU, İsmet (1991). "Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 31. Sayı 1, s. 148-155.
- KAZICI, Ziya (1988). "Ahilik", *DİA. C: 1, TDV. Yayınları*, İstanbul, s. 540-541.
- KILIÇ, Orhan (1999). *XVI. Yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat (1534-1605)*, Ankara, TAMGA Yayıncılık.
- KILIÇ, Orhan, (1997). *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Van (1548-1648)*, Van, Van Belediyesi Yayınları.
- KOLBAŞI, Ahmet, (2005). "Türk Kültür Turizmi Açısından Ahilik", *Gazi Üniversitesi Ahilik Araştırmaları Dergisi (AHAD)* Cilt 1, Sayı 2, s. 58-67.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

- MEMİŞ, Abdurrahman (1999). “Osmanlı’da Tekkeler, Sosyal Fonksiyonları ve İstanbul’da Halidi Tekkeleri”, Edt. G. Eren, *Osmanlı, C: 4, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları*, s. 512-520.
- METE, Zekai (2004). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Muğla ve Yöresi*, (Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MİROĞLU, İsmet (1975). *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İstanbul, Anadolu Yakası Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları.
- MİROĞLU, İsmet (1990). *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, Ankara, TTK. Yayınları.
- OCAK, A. Yaşar ve FAROQHİ, Suraiya, (1985) “Zaviviye” maddesi, *İ. A. (MEB)*, C. 13, s. 468.
- OCAK, A. Yaşar, (1978). “Zaviyeler” *Vakıflar Dergisi*, C. XII, s. 247-270.
- ÖZ, Mehmet (1999). *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik (Samsun) Sancağı*, Ankara, TTK. Yayınları.
- ÖZTÜRK, Nurettin (2002) “Ahilik Teşkilatı ve Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 7, s. 43-56.
- SARIKAYA, M. Saffet (1999). “Osmanlı Devletinin İlk Asırlarında Toplumun Dini Yapısına Ahilik Açısından Bir Bakış Denemesi”, *Yeni Türkiye Dergisi Osmanlı*, s. 2- 20.
- SAVAŞ, Saim (1999). “Osmanlı Dönemi Zaviyeleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, Edt. G. Eren, *Osmanlı, C: 4, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları*, s. 459-467.
- SOLAK, İbrahim (2002) *XVI. Yüzyılda Zamantu Kazası’nın Sosyal ve İktisadi Yapısı*, Konya, Tablet Yayınları.
- SOLAK, İbrahim (2004). *XVI. Asırda Maraş Kazası (1526-1563)*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- ŞAHİN, İlhan (1988). “Ahi Evran”, *DİA*. C: 1, İstanbul, *TDV. Yayınları*, s. 529-530.
- ŞEKER, Mehmet (2011). *Türk İslam Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-namelerin Yeri*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- ŞEKER, Mehmet, (2007). *Fetihlerle Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet (1990). *Osmanlı Taşra Teşkilatında Tokat (1455-1574)*, (Doktora Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TOPAL, Mehmet ve ÇOLAK, Kamil, (2010). “Osmanlı Devleti’nde Ahilik ve Ahi Zaviyeleri”, *Doğu Batı*, 53, 163-169.
- TOSUNOĞLU, Ayşe (1984). *Tahrir Defterine Göre XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı*, (Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara, TTK. Yayınları,
- ÜNAL, M. Ali (1989). *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara, TTK. Yayınları.
- ÜNAL, M. Ali (1999). *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, Ankara, TTK. Yayınları.
- ÜNAL, M. Ali (2008). *XV-XVII. Yüzyılda Sinop Kazası*, Isparta, Fakülte Yayınları.
- YAKUPOĞLU, Cevdet (2009) Germiyanogullar Muhitinde Ahiler ve Zaviyeleri, *Turkish Studies Volume 3/4 Spring*, s. 2264-2285.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

-
- YAKUPOĞLU, Cevdet (2011). "Selçuklular, Çobanoğulları, Candaroğulları ve Erken Osmanlı Döneminde Kastamonu Çevresinde Ahiler", I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu Bildiriler Kitabı C. I, s. 1073-1088.
- YEDİYILDIZ, Bahaddin (1985). *Ordu Kazasının Sosyal Tarihi, Ankara*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- YILMAZ, Ali (1990). *16. Yüzyılda Birecik Sancağı*, (Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILMAZ, Fikret (1995). *XVI. Yüzyılda Edremit Kazası*, (Doktora Tezi), İzmir, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YİĞİT, Ahmet (1998). *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne Kazası*, (Doktora Tezi), Malatya, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YÖRÜK, Doğan (2005). *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)Tablet Kitabevi*, Konya.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

